

378(477.63)(082)
С76

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

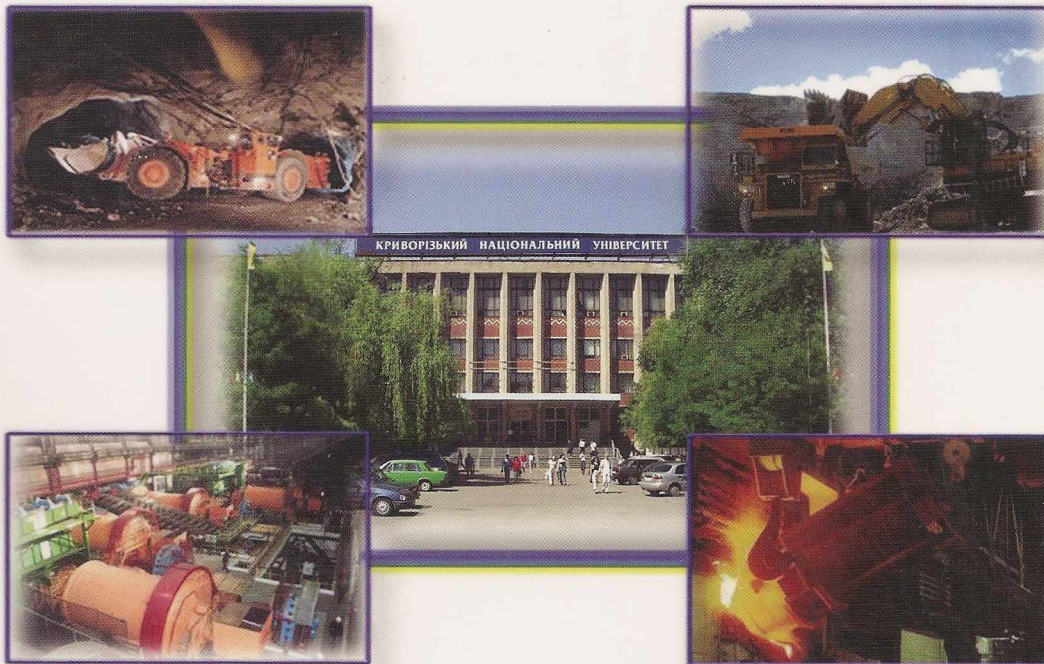
ДВНЗ «КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Міжнародна науково-технічна конференція

Матеріали конференції

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ
ТА СУСПІЛЬСТВА**

Т о м 2

22-25 травня 2013 року

Кривий Ріг

УДК 811.161.2.27

З. П. БАКУМ,

доктор пед. наук, професор

завідувач кафедри інженерної педагогіки та мовної підготовки

ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ipmpost@gmail.com

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ У НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У статті з'ясовано роль і місце соціолінгвістичної компетентності у формуванні україномовної особистості студентів-іноземців. Зроблено акцент на біблійній фразеології як одному зі складників окресленої компетентності, подано зразки фразем біблійного походження, наведено цитати з книг Старого та Нового Заповітів.

Ключові слова: біблійна фразеологія, соціолінгвістична компетентність, українська мова як іноземна, загальні компетенції, функції мови, діалог культур, лінгвокраїнознавство.

У методичній науці зазвичай виокремлюють чотири аспекти навчання мови як іноземної: фонетичний, граматичний, лексичний і стилістичний. Однак, зважаючи на вимоги розвитку сучасного суспільства, до названих додано п'ятий – лінгвокраїнознавчий, який передбачає методичне переосмислення не суто лінгвістичної, а й соціолінгвістичної проблематики. З погляду О. Бистрової, національно-культурний компонент у навчанні мови стає одним із найважливіших засобів розвитку духовно-морального світу людини, її ціннісно-орієнтаційної культури, врешті-решт мовної особистості [3, с. 131]. Незаперечним є те, що засвоєння будь-якої мови передбачає усвідомлення нових понять, які відображають культуру і виражаються різними мовними засобами.

Проблема підходу у викладанні мови на широкому культурно-історичному тлі порушується здавна – праці Ф. Буслаєва, І. Срезневського, Л. Щерби та ін. У зв'язку з навчанням мови як іноземної (70-і роки ХХ ст.) Є. Верещагін та В. Костомаров обґрунтовують необхідність введення в лінгводидактику терміна «лінгвокраїнознавство», предметом якого є спеціально дібраний матеріал, що відображає культуру країни, мова якої вивчається. Згодом науковці уточнюють, що окреслене поняття з'явилося в результаті перенесення в методику кола питань, з'ясовуваних під «шапкою» «мова і культура» [4, с. 287].

Нині сміливо можна констатувати, що навчання мов характеризує загострений інтерес до проблеми «національна культура в освіті». Інакше кажучи, з'явилася зацікавленість до навчання мови не лише як до засобу спілкування (комунікативна функція), пізнання світу (когнітивна), а й долучення до національної культури (кумулятивна функція мови).

Достатньо авторитетною в цьому контексті є монографія «Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, преподавание, оценка» (Страсбург, 2001 р.), де визначено загальні компетенції, зміст яких передбачає певні складники в оволодінні тією чи тією мовою. Поміж названих компетенцій чільне місце посідає соціолінгвістична, до якої віднесено знання й уміння, необхідні для ефективного використання мови в соціальному контексті. Вагомий внесок у розуміння складників соціолінгвістичної компетенції зробив Є. Верещагін, розкривши, власне, сам термін «соціолінгвістика», яка вивчає зв'язки між формою та змістом мовлення і соціальною історією людини, тобто історією виховання мовця, умовами спілкування й освіти, соціальним становищем того, хто говорить тощо [4, с. 39].

Зауважимо, що в сучасній теорії та практиці навчання мови як іноземної усталилися два напрямки у формуванні соціолінгвістичної компетентності (О. Бистрова, В. Дороз, В. Капінос, С. Львова, М. Пентилюк, Н. Ушакова та ін.). До першого відносять навчання мови в контексті культури певного народу, пізнання культури, відображеної в мові: екстралінгвістичний матеріал, стереотипи мовленнєвої поведінки, мовленнєвий етикет відомості про культуру народу, мова якого вивчається, національно марковані одиниці, прецедентні висловлювання тощо) До другого напрямку належить пізнання культури народу в діалозі культур, усвідомлення самотності, унікальності мови, її багатства на тлі зіставлення з іншими культурами та мовами. У діалогізації жодна культура не претендує на право першості. Така перспектива актуалізує проблему взаєморозуміння людей, що належать до різних етносів, мова в такому процесі стає живою системою орієнтирів, засобом відображення і спадковості культурних традицій; людина, не втрачаючи зв'язки з рідною культурою, вибирає цінності іншої у власну систему цінностей [1, с. 104].

Коли студент-іноземець проникає в нове для нього середовище, він одночасно повинен ознайомитися з елементами національної культури: духовним життям, мистецтвом, національними традиціями, політикою, економікою. Акцентуємо на тому, що викладачеві не слід забувати, що в лінгвокультурних спільнотах до одних і тих самих явищ культури формуються різні стереотипи. «Одні й ті ж реалії, поняття мають у різних культурах неоднакове осмислення, тобто різну семантику, можуть бути пов'язані з різними сферами духовного життя» [2, с. 61]. Задля здійснення успішної міжкультурної комунікації необхідно передбачити, пояснити, попередити неадекватні асоціації, зумовлені культурно-історичними, соціально-психологічними особливостями національної культури студентів і культури народу, мова якого вивчається. З огляду на це викладач повинен поважати унікальність культури кожного народу, бути терплячим до незвичайної поведінки, зумовленої різноманітністю культур, проявляти гнучкість у прийнятті альтернативних рішень, мати здатність виокремлювати в концептах власної та чужої культур їх спільне та різне, виховувати в собі вміння не протиставляти, а зіставляти культури тощо.

На ґрунті досліджень у царині соціолінгвістики (О. Ахманова, Ю. Дешерієв), лінгвокультурології (Є. Верещагін, В. Костомаров), етнолінгвістики (А. Герд, В. Жайворонок) стає очевидним, що лексика і фразеологія чи не найточніше відображають національно-культурну специфіку, історію, народні уявлення про ті чи ті предмети, національно зумовлені стереотипи довкілля.

Отже, у пошуках шляхів розвитку соціолінгвістичної компетентності варто звернути увагу на важливий пласт національно-маркованих номінативних одиниць мови – фразеологізмів, оскільки високим рівень розвитку соціолінгвістичної компетентності студента-іноземця можна вважати за умови належного володіння ідіоматичними і розмовними виразами, розуміння конотації слів і виразів; усвідомлення соціолінгвістичного та соціокультурного підтекстів у комунікативній діяльності носіїв мови, яка вивчається, адекватної реакції в діалозі та полілозі. Низький рівень сформованості окреслених умінь і навичок є перепорою для побудови повноцінного спілкування і «викликає непорозуміння через певні відмінності між комунікативно-мовними спільнотами у наборі знань про світ» [1, с. 212].

Унікальність кожної культури виявляється в поєднанні загальнолюдського та національного сприйняття, яке відображене в мові й утворює своєрідну мовну картину світу. Відтак у викладанні української мови загалом та української мови як іноземної зокрема, окреслюється тенденція залучення концептів (концепт розглядаємо як об'єднувальну ланку між мовною особистістю та культурою) до системи навчання. Тут доречною є думка А. Вежицької щодо особливості слов'янського характеру, який розкривається в трьох унікальних поняттях: душа, доля і сум, якими часто послуговуються у спілкуванні [3, с. 138]. Тому для викладача важливо обрати концепти, ціннісні для формування україномовної особистості студента-іноземця.

Значний пласт у комунікативній діяльності складають фразеологізми, у яких культурно-значущу інформацію виражено в культурно-конотативному аспекті значення. Фразеологічні одиниці української мови за своїм походженням різноманітні. Більшість із них власне українські, у яких чи не найчастіше відображено особливості культури українського народу, його історії, народні уявлення про ті чи ті предмети та явища, національно зумовлені стереотипи довкілля.

З огляду на це зауважимо, що чимало фразеологізмів увійшли до загального вжитку з Біблії. Недостатнє знання умов їх виникнення призводить до відсутності будь-яких асоціацій і до того, що значення багатьох фразем біблійного походження тлумачать і розуміють неправильно. Важливим є ще й те, що частина таких одиниць не безпосередньо співвідноситься з текстами Старого та Нового Заповітів, а лише створені на основі відповідних біблійних ситуацій.

Практично немає такої ланки життя українського народу, яка б не характеризувалася біблійними усталеними зворотами. Так, у загальновідомому для всіх українців фразеологізмі **«Любити ближнього свого»** возвеличено духовні цінності людини. Зазвичай він використовується як моральна формула в ситуаціях вибудовування правильних і відвертих стосунків між людьми. Задля глибшого розуміння слід повернутися до біблійної ситуації, на основі якої виникла фразема. За часів життя Христа питання про те, яка з десяти Заповідей Божих найважливіша, викликало багато суперечок. Відповідаючи фарисеям на поставлене запитання, Ісус промовив: *«Люби Господа Бога своєю серцем, і всією душею своєю, і всією*

думкою». Це найбільша і найперша Заповідь. А друга однакова з нею: «Люби ближнього свого, як самого себе» [Матвія 22:37 – 39].

Любов – це основа, на якій стоїть і тримається весь світ, створений Богом. Якби ми могли пізнати таїни Божі, ми зрозуміли б, що світ Бог сотворив з любові до людей, щоб люди насолоджувалися його красою, славили його Творця і, живучи поміж до себе подібних у любові, блаженствували і раділи. Господь дарував нам не тільки життя, а й любов, яка є дар Божий, і його треба зберегти. Люди, що не виконують Заповідь Божу про Любов до ближнього, тим самим порушують встановлений Богом закон духовного життя. А ті, хто має любов, є блаженними вже тут, на землі.

Для кращого розуміння фраземи варто наголосити, що її часто використовують митці у своїх творах: «Господи, дай Україні здоров'я! Здоров'я – у крові. Здоров'я – у слові. До ближнього – блиску Любові. Доли, для Часу, для Честі! На цьому Родовім перехресті» (А. Листопад); *Вона (любов) невідчутно будує і створює людину, і якщо суспільство ще не зовсім розпалося, якщо люди не дихають повною, непримиренною ненавистю між собою, то причина того прихована в Божественній літургії, що нагадує людині про святу, небесну любов до ближнього* (М. Гоголь).

Глибоку філософію приховує в собі фразеологізмом «Сіль землі», яким послуговуються тоді, коли говорять про найкращих, найвидатніших представників людства, певного народу, про добірну частину будь-якого товариства.

Сіль є основним багатством Мертвого моря. Євреї широко використовували її не лише як приправу для збереження їжі від псування, а й для низки обрядів. Так, сіллю натирали немовлят на знак очищення. А відтак вона стала символом значущості, важливості. Саме тому Христос і говорить про своїх учнів: «Ви – сіль землі. Коли сіль ізвітріє, то чим насолити її? Не придається вона вже ні на що, хіба що на двір була висипана та потоптана людьми» [Матвія 5:13]. Леся Українка говорить «То ж сіль землі, то ж сила молода йшла на смерть, на згубу неминучу».

Стала сполука «**Неопалима купина**» – вживається тоді, коли мова йде про те, що не можна знищити, що відзначається святістю.

Неопалима купина – це терновий кущ, який горить і чудом не згорає. Якщо ж повернутися до біблійної оповіді, то на горі Хорив Мойсеєві являється ангел «у полум'ї огняному з-посеред тернового куща. І побачив він, що тернина горить огнем, але не згорає кущ» [Вихід 3:5]. В О. Довженка читаємо: «І стоїть Україна перед нашим духовним зором у вогні, як **неопалима купина**». Я. Гоян у своїй творчості також звертається до цього образу: «Любов виростає у дотyku маминих рук і ласкавого маминого слова, з тихої колискової й веселки в небі, з квітки і вишні або яблуні під вікном, бо у квітці і в дереві так багато добра до людини, що раз торкнувшись цюотливої дитячої душі, воно впродовж цілого життя зоріє, як **неопалима купина**».

Отже, актуальність окресленої проблеми зумовлена інтенсивним розвитком міжнародної взаємодії в інформаційній, культурній, економічній та політичній сферах. Ефективність цих процесів передбачає адекватне сприймання суб'єктами взаємодії одне одного, розуміння своєрідності кожної особистості, а отже, потребує досягнення глибшого культурного контакту.

Література

1. Дороз В. Ф. Крос-культурне навчання учнів білінгвів української мови : монографія / Вікторія Федорівна Дороз. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 456 с.
2. Крючкова Л. С. Практическая методика обучения русскому языку как иностранному: учеб.пособие / Л. С. Крючкова, Н. В. Мощинская. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 480 с.
3. Обучение русскому языку в школе : учебн. пособ. для студ. пед. вузов / Е. А. Быстрова, С. И. Львова, В. И. Капинос и др. – М. : Дрофа, 2004. – 240 с.
4. Хрестоматия по методике преподавания русского языка как иностранного / Сост. Л. В. Московкин, А. Н. Щужкин. – М. : Русский язык. Курсь, 2010. – 252 с.